

Dr. Ali Yaman

(15.12.2001)

Değerli dostlar ne zamandır 2001 yılı yaz alan araştırmalarımı sizlerle paylaşmak istiyordum. Bu ve sonraki sayıda yayınlanacak makalelerim bu konu üzerinde yoğunlaşacaktır. Bu makalelerde önce Erzincan ve sonra da Tokat'taki gezilerimde değerlendirebildiğim veriler üzerinde duracağım.(1) Ancak daha önce bilimsel araştırma ve önemi üzerine bazı düşüncelerimi sizlerle paylaşmak istiyorum.

Bilimsel Araştırma'nın Önemi

İçinde bulunduğumuz dönemde bilgi ve teknolojinin iki temel ve birbiri ile içiçe geçmiş sihirli sözcükler olduğu düşünülebilir. Bu sihirli sözcüklerin etkili olabilmesi de iletişim kanallarını devreye sokulmasıyla olanaklı olmaktadır. O halde çağımızın önemli en önemli silahı olan bilgi, yine en gelişmiş teknolojilere ulaşmanın da temel anahtarıdır. Bilgi sadece teknolojik alanda kullanılmıyor tabi ki. İnsanoğlu, kendi geçmişini ve bugününü anlamak ve yarına ilişkin projeksiyonlarda bulunabilmek için de bilgi arayışını sürdürüyor.

Bu arayış oldukça maliyetli bir iştir ve öyle olmayı da sürdürecektir. Örneğin tarih alanında yapılacak araştırmaları düşünelim. Burada öncelikle araştırmacı gereksinimi sorununun çözülmesi gerekmektedir. Bir bilim insanının yetişmesi hem zaman hem de maddi açıdan oldukça maliyetli bir süreçtir. Bu sorunun çözümlenmemesi de yetmemekte bu bilim insanının çalışmasına elverişli bir ortamın sağlanması gerekmektedir. Araştırmacıların yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli maddi kaynağın ona sunulabilmesi, yine teknolojik açıdan gerekli bilgisayar vb. araçların sağlanması ve en önemlisi çalışma alanında yeterli kütüphane ortamının sağlanması gerekmektedir. Burada birkaç cümleyle özetlenen bu gereksinimler zaman ve maddi anlamda ulusların, kurumların veya kişilerin özverilerde bulunmasına neden olmaktadır. Gelişmiş ülkeler bilimsel araştırmalara gerekli kaynağı ayırmaktadırlar. Bırakın kendi ülkelerindeki bilimsel faaliyetleri, kendi ülkeleri dışında da bilimsel faaliyetlerde bulunmakta ve bu faaliyetler için finansal destek sağlamaktadırlar.

Bu konuda ülkemizin durumu ne yazık ki pek de iç açıcı değildir. Eğitime ayrılan pay oldukça yetersiz ve yıllar içerisinde giderek azalmaktadır. Bilimsel araştırma kurumları olması gereken üniversiteler adeta meslek yüksek okullarına dönüşmüş. Bilimsel araştırma yapmaktan çok, araştırmacılar sadece ders veren öğretim üyelerine dönüştürülmüşler. Türkiye'deki bilim insanlarının yayınları, uluslararası bilimsel yayınların sayısı bakımından gelişmiş ülkelere

yaklaşacağı yerde; yıllar içerisinde giderek daha da azalmaktadır. Özellikle Uluslararası hakemli dergilerdeki yayınlar bilimsel gelişmişliğin önemli bir göstergesidir. Ne yazık ki Türkiye bu yayınlar bakımından oldukça geri planda kalmıştır. Bu durumu düzeltecek önlemlerin zaman geçirilmeden alınması zorunludur. 2000'li yıllarda Türkiyemize yakışan da her alanda olduğu gibi, bilimsel alanda varlığımızı gösterebilmektir.

Doğal olarak bilimsel alandaki yetersizliklerden Alevilik konusu da nasibini almaktadır. Bu konu yanlış önyargılı ve/veya bilinçsiz kişilerce özellikle araştırma alanında hakettiği önemi görmemektedir. Her ne kadar son yıllarda yapılan tez çalışmalarının sayısında artış varsa da, Türkiye'deki üniversitelerde yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin sayısı neredeyse yurtdışındakilerle aynı düzeydedir. Bu durum üniversitelerimiz için bir ayıptır gerçekten. Peki Alevi inanç ve kültürüne hizmet iddiasında bulunan dernekler, vakıflar, cemevleri vb. kurumlar bu konuda üzerlerine düşeni yapabiliyorlar mı? Ne yazık ki bu soruya olumlu yanıt vermek mümkün değil. Bu kurumların tamamına yakını araştırma faaliyetlerini desteklemiyorlar ve desteklemeye de niyetli görünmüyorlar. Her yıl verilen burslar araştırma faaliyetlerine destek olarak yeterli değildir. Peki Hünkâr'ımızın "Bilimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır." ve Hz. Ali'nin "Bana bir harf öğretenin kırk yıl kölesi olurum." sözlerini ne hakla söyleyebilecek bu kurumlar? Bu sözleri söyleyebilmeyi hak etmek onlara uygun hareket edebilmekle mümkündür. Bu yapıcı eleştirilere kızmak yerine, bu konuda kendileri dışındaki kurumların nasıl çalıştıklarına, ne yaptıklarına bakmaları yeterli olacaktır. O zaman görecekler ki yaşanan birçok olumsuzluk ve yetersizlikleri çözmek daha kolay olacaktır. "Alevi önderi" geçinen ve geçtiğimiz on yıllık süreçte yaşananların esas sorumlusu olan kişilerin vicdan muhasebesi yapma zamanları artık gelmiştir. Aksi tarihte bu kişileri tarih pek de olumlu kaydetmeyecektir.

Her ne kadar bizim gibi genç araştırmacılar işte böyle çok sabırsız olsak ve gelinen noktayı yetersiz bulsak da bütün bu eksikliklere karşın son yıllarda Alevilik konusunda yurtiçi ve yurtdışında yapılan araştırmalarda azımsanmayacak düzeyde bir artış sözkonusu olmuştur. Bu çok sevindirici bir gelişmedir. En azından bu kamuoyunun spekülâtif ve ideolojik yazarların hegemonyasından yavaş yavaş kurtulacağı anlamına gelir. Ekonomideki "İyi para kötü parayı kovar." ilkesi gibi iyi araştırmalar yapıldıkça kötü ve yanlı araştırmaların etkinliği azalır.

Bu amaçla karınca kararınca ben de Aleviliği anlamak üzere zaman zaman alan çalışmaları yapıyorum. Hem yüksek lisans hem doktora tezimi Alevilikle ilgili alan araştırmalarına ayırdım. (2) Bu makalelerimde de sırasıyla Erzincan ve Tokat'ta gerçekleştirdiğim alan çalışmalarındaki bazı notlarımı, gözlemlerimi sizlerle paylaşacağım.

Erzincan ve Tokat'ta Araştırmalarım

2001 yılında gerçekleştirdiğim Yaz alan araştırmalarım oldukça yararlı olmuş, daha önce elde edilen verileri destekleyici, geliştirici veriler elde etmemizi sağlamıştır. 15 Ağustos 2001 Doğu Ekspresi ile Haydarpasha'dan başlayan ve Erzincan'a varışından sonraki araştırmalarımı şu şekilde özetleyebilirim: 15-20 Ağustos 2001 tarihleri arasında Erzincan'da araştırmalar: Erzincan Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Başkanı Binali Ardıç ile görüşme, Erzincan Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı'nda Sakallı Dede olarak bilinen Yusuf Demirtaş ile görüşme, Erzincan Üzümlü İlçesi, Çayırıyazı (Zurun) Köyü muhtarı Derviş Cemal Ocağı'ndan Nesimi Demir Dede ile tanışma ve bilgi alma, Daha sonra Nesimi Demir Dede ile Zurun'a gidiş ve oradaki cemevi ve kurban kesme yerlerini yaptıran Derviş Cemal Ocağı'ndan Musa Demir Dede ile görüşme, Erzincan Üzümlü İlçesi, Avcılar (Kıştim) Köyü'nü ve Kıştim Evliyasını ziyaret ve görüşmeler, Erzincan Merkez Günbağı (Kısmikör) köyünden dedesoylu olan ve ilköğretim okulu müdürü de olan (Hasan Kumral) ziyaret ve bilgi alma, Erzincan Merkez Yukarı Kadağan Köyünde Kureyşan Ocağı'ndan Hüseyin Demir ve Mustafa Erdoğan Dede ile görüşme, Erzincan Merkeze bağlı Yukarı Kadağan Köyünde Kureyşan Ocağı'ndan Hüseyin Demir ile görüşme, Erzincanlı Balaban Aşiretinden araştırmacı Mehmet Ali Balaban ile görüşme, Erzincan yakınlarındaki Mollaköy'de bulunan balıklar olan kutsal suyu ziyaret, Erzincan yakınlarındaki Çağlayan (Girlevik) beldesini ziyaret, Ganiefendi Çiftliği Köyü'nden Seyyid Ali Sultan Ocağı'ndan Haydar Demoğlu Dede ile kısa görüşme, Vaver'den Sinemil Ocağı soyundan ve Atatürkçü Düşünce Derneği Başkanı Kazım Erdoğan ile kısa görüşme ve taliplerle yapılan diğer görüşmeler.

Kısaca 14 Ağustos 2001'de Haydarpasha-Erzincan arasında Doğu Ekspresi'nde başlayan Erzincan gezime özetle değinmek istiyorum. Burada bize kılavuzluk eden Erzincan Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Başkanı Binali Ardıç, Araştırmacı Mehmet Ali Balaban, Erzincanlı dedeler ve bu gezime maddi manevi destek veren bütün dostlara teşekkür etmek istiyorum. 23-28 Ekim 2001 tarihinde Türkiye Kültür Sanat ve Eğitim Vakfı'nca Ankara'da düzenlenen Uluslararası Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi'nde sunduğum bildirimin son bölümünü Erzincan'daki gezimin genel bir değerlendirilmesine ayırmıştım.

Türkiye uzun zamandır kırsal alanlardan kentsel alanlara göç almaktadır. Bu çerçevede her alanda kendini hissettiren bir sosyo-ekonomik değişim söz konusudur. Kentleşme (urbanization) sadece kentsel alanlarda yaşanan bir süreç de değildir tabi ki. Köylerde de kentsel değişimler yaşanmaktadır. Mesela köylere elektriğin ve telefonun gitmesi, çanak antenlerin dünyadaki gelişmeleri köylerdeki evlere ulaştırması gibi bir çok değişiklik değişimin köylerde de çok radikal şekilde sürdüğünü göstermektedir. Değişim sadece fiziksel anlamda gerçekleşmemekte zihniyet alanında da önemli değişiklikler köylerde ve kentlerde yaşayan toplulukları etkilemektedir. İnançlar, ritüeller, gelenekler de yavaş da olsa değişmektedir. Alevilik ve kırsal alanlarda göçler öncesi yaşanan kırsal yapıya özgü eski kurumları ya işlevsizleşmekte veya yeni işlevler

yüklenerek varolmayı sürdürmektedir. Dedelik kurumu, musahiplik, düşkünlük gibi önemli kurumlar bugünün Türkiye'sinde acaba nasıl yaşamaktadırlar? İşte benim araştırmalarım 1996'dan bu yana esas olarak bu konu üzerinde yoğunlaşmıştır. Erzincan gezimle de geleneksel yapı ile bugünkü yapının karşılaştırılması amaçlanmaktadır. Ali Kemalî'nin Erzincan'a ilişkin yazdıklarının, bugün alana gidilerek görülmesi amaçlanmıştır.

Bilindiği üzere Erzincan'ın eski valilerinden ve 27.08.1930 – 13.04.1932 tarihleri arasında valilik görevinde bulunmuş olan (3) Ali Kemalî'nin 1932 tarihli "Erzincan Tarihi: Tarihi, Coğrafi, İçtimai Etnografi, İdari İhsai Tetkikat Tecrübesi" adlı kitabı oldukça önemli veriler içermektedir. (4) En azından bugünkü alan araştırmalarımızdaki bilgilerin değerlendirilmesinde bize bu yüzyılın ilk çeyreğine ait bilgiler sunarak karşılaştırma olanağı sunmuştur. Alevi Ocakları ile ilgili Ali Kemalî'nin sunduğu bilgiler bu bakımdan öncü olarak kabul edilmelidir. Erzincan'daki aşiretler ve Dede Ocakları ve onların bulundukları yerlere ilişkin bizce çok önemli bilgiler bulunmaktadır. (Ali Kemalî, 1932: 184-185, 190-195.)

Bu yapıtta üzerinde önemle durulan ve benim de 1999-2001 yılları arasındaki alan araştırmalarımda gittiğim Dede köyleri (5) şunlardır: 1. Avcılar (Kışım) Köyü, (Ali Kemalî, 1932: 184, 185) 2. Günbağı (Kısmikör) Köyü, (Ali Kemalî, 1932: 184, 185) 3. Vaver/Vağaver Köyü (şimdi Erzincan merkezinde bulunan Arslanlı mahallesi), (Ali Kemalî, 1932: 184, 193) 4. Hacı Köyü, (Burası şimdi Tunceli sınırları içerisindedir.) (Ali Kemalî, 1932: 184, 193) 5. Darıkent (Muhundi) nahiyesi, (Burası da şimdi Tunceli sınırları içerisindedir.) (Ali Kemalî, 1932: 184, 193) 6. Çayır yazı (Zurun) Köyü, (Ali Kemalî, 1932: 184)

Bu gezimde öncelikle Ali Kemalî'nin kitabında önemli Dede köyleri olarak değindiği köylere gitmek ve varsa buradaki dedelerle veya bu köylerden olup da kentlerde bulunan Dedelerle görüşmek istiyordum. Bu amaçla yapılan ziyaretlerde Ali Kemalî'nin bahsettiği Erzincan köylerini tabi ki artık bulmak olanaklı değildi. Köylerdeki nüfus hem niceliksel hem de niteliksel açıdan değişmişti. 1930'larda varolan ekonomik faaliyet artık kaybolmuştu. Ali Kemalî'nin kitabında resimlerini yayınladığı 1930'lar insanlarını da bulmak söz konusu değil bugün. Eskiye oranla değişmiş büyük ölçüde tüketime dayalı bir köy yapılanması ile karşı karşıyayız. O zaman yaşanan dede-talip ilişkisi, dinsel ritüellerin uygulanması, Ocakların önemli merkezlerinin canlılığı bugün yerini birçok köyde yıkıntılara ve sessizliğe bırakmış durumda.

Bu kitapta yeralan bilgilere ilişkin bir nokta da o zaman Erzincan ili sınırları içerisinde yeralan bazı yerleşim birimlerinin bugün başka illerin sınırları içerisinde yer almalarıdır. Öncelikle bu köylerin nüfusu büyük şehirlere ve yurtdışındaki özellikle de Avrupa'daki kentlere akın etmiştir. Erzincan merkeze de köylerden yoğun bir göç yaşandığı gözlemlenmiştir. Bu göçlerin ekonomik ve güvenlik temelli olmak üzere iki ana etkene dayandığı görülebilir. Bu köyleri özellikle yazları

emeklilerin ve ailelerinin topraklarını ziyaret etmek ve inşaat/onarım yapmak isteyenlerin veya özleyenlerin ziyaret ettikleri anlaşılmıştır. Yazın Erzincan'ın köylerinde nüfus artmakta, kışın ise azalmaktadır. Şöyle ki eskiye oranla bu köylerdeki nüfus çok azdır ve köylerde bulunan evlerin bir çoğunun yıkık ve bakımsız halde olduğu dikkat çekmektedir. Anadolu'nun her yanında olduğu gibi Erzincan'da da yaşanan kitlesel göç, ocak sisteminin işleyişinde en önemli unsur olan Dede-Talip bağlantısını koparmıştır. Bir zamanların en etkili dede ailelerinin bulunduğu bu köylerde görüşülebilecek birkaç dedesoylu bulmak dahi zordur. Dedelerin olmayışı doğal olarak Aleviliğin önemli ritüellerinin de yapılamaması sonucunu doğurmaktadır. Yine bu şekilde Aleviliğin geleneksel kurumlarından musahiplik kurumunun özellikle gençler arasında yok denecek kadar az olduğu gözlemlenmiştir.

Dikkat çekici bir konu da son yıllarda dedesoyluların taliplerin de yardımıyla Cemevleri inşa etmeleri veya varolan türbe veya ziyaretleri onarmaları, restore etmeleridir. Burada kurban kesme Lokma pişirme yerleri gibi diğer mekânlar da inşa edilmiştir. Aynı eğilim kent merkezlerine de yönelmiş durumdadır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Erzincan'daki köylerden büyük kentlere ve Avrupa'ya yönelik göçlerin yanı sıra Erzincan il merkezine de önemli oranda göç gerçekleşmiştir. Halihazırda Erzincan'da Cem yapılacak bir Cemevi varolmakta ancak daha kapsamlı bir Cem Kültür Merkezi inşaatı için Hacı Bektaş Anadolu Kültür Vakfı Erzincan Şubesinde büyük bir arsa alınmış olup, inşaatı planlanmaktadır. Köylerde de türbe, cemevi vb. inşaatları yapılmaktadır. Örneğin Derviş Cemal Ocağı'nın önemli merkezlerinden olan Çayırıyazı (Zurun) Köyü'nde bu soydan gelen Musa Demir Dede yurtdışındaki taliplerinden de yardım toplayarak burada bir Cemevi yaptırmıştır. Bu tür mekanlar özellikle yaz aylarında ziyaretçilerle dolup taşmaktadır.

Zaman zaman yazılı ve görsel medyaya da yansıyan Alevilik tanımı, tarihi ve inanç esaslarına yönelik çeşitli Alevi kurumları arasındaki farklı bakışlar ve birlik olamama sorunları da Dede olsun Talip olsun Erzincan'da karşılaştığımız herkesin yakındığı konu olmuştur. Bu durum özellikle gençler arasında kafa karışıklığına yol açmaktadır. Yayınlanan kitaplar konusunda da yazılanların eleştirisi bağlamında rahatsızlıkların bizimle paylaşıldığını gözlemledim.

Dipnotlar:

1. Burada araştırma gezime maddi-manevi destek veren kişi ve kurumlara, sırasıyla Garip Dede Cem Kültür Merkezi, Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı İstanbul ve Erzincan şubeleri, Viyana'dan değerli dostum Kazım Balaban, İstanbul'dan değerli dostum Ali Kenanoğlu, Aschaffenburg Alevi Kültür Merkezi'nden değerli dostum Tahsin Subaşı, Erzincan'dan Binali Ardiç can ve Tokat'tan Eraslan Doğanay Dedeme teşekkürlerimi sunarım. Berlin'den Şenay Kaya cana da özellikle minnettarım. Onun katkıları her türlü takdirin üzerindedir.

2. Yüksek Lisans Tezim: Alevilikte Dedelik Kurumu ve İşlevleri, İstanbul Üniversitesi, Siyasi Tarih Anabilim Dalı, 1996; Doktora Tezim: Dedelik Kurumu Ekseninde Değişim Sürecinde Alevilik, İstanbul Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2001.

Prof. Dr. Ali Yaman tarafından yazıldı.

3. Bu bilgiler için bkz. Cumhuriyetin 50. Yılında Erzincan 1973 İl Yıllığı, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1973, s. 288.
4. Ali Kemali (1932): Erzincan Tarihi: Tarihi, Coğrafi, İctimai Etnografi, İdari İhsai Tetkikat Tecrübesi, İstanbul.
5. Köy isimleri Ali Kemali'nin kitabında küçük söyleyiş farklılıklarıyla yer almaktadır.

[\(Devamı Gelecek Sayıda: Eraslan Ocağı\)](#)